

УДК 087.6

Н.Б.Благовірна

**ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ
ПРЕСО- ТА КНИГОВИДАННЯ В ГАЛИЧИНІ В
ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ “ДЗВІНОЧОК”)**

1898 р. Осип Маковей зазначав: “Відносини наших газет до публіки далеко інші, ніж у других народів: у нас іменно не було й нема ні одної газети, зложеної на грошовий інтерес. Ще ніхто з русинів не поважився заризикувати для такого видав-ва свій більший капітал в надії на заробок” [3, с.156]. Видавничою діяльністю у той час, як правило, займалися різноманітні товариства, спілки чи політичні об’єднання. На початку ХХ ст. уже були випадки, коли приватні особи закладали видавництва з метою отримання прибутку, однак спроби ці здебільшого були невдалими.

Переломною подією в історії українського книговидавничого руху в Галичині стало заснування у 1898 р. *“Українсько-Руської Видавничої Спілки”* (УРВС) у Львові *“на торговельних, а не філантропійних основах”* [1, с. 337]. Упродовж десяти років УРВС видала 294 назви книжок і брошур у двох серіях (*“Літературно-Наукова Бібліотека”* і *“Белетристична Бібліотека”*) загальним тиражем 322800 примірників [1], а з 1905 р. переймає від НТШ у Львові видання *“ЛНВ”*. Однак поза товариствами, установами чи політичними угрупованнями, що займалися видавничою діяльністю, на початку ХХ ст. у Галичині практично не було потужного приватного видавничого підприємства.

Загальноєвропейська тенденція до комерціалізації пресо-та книговидання у Галичині виявляється щойно після Першої світової війни, коли у видавничій практиці покінчено з так званими *“аптичними методами”*. Власники видавництв починають усвідомлювати, що успіх чи неуспіх певного видавничого проекту залежить саме від них. Великі заслуги у цьому напрямі належать І. Тиктору, який, *“перестудіювавши видавничу справу та видавничі можливості... урухомив видавництво, обчислене на масового читача”*, – *“Українська Преса”* (1923–1939). М. Струтинський зазначає: *“Щойно під кінець 90-ліття української преси в Галичині видавничі відносини у нас уподібнюються до відносин у культурному світі. Й у нас, як всюди в світі, починає відігравати у видавничому русі свою роль конкуренція, що впливає на якість часопису”* [3, с. 157].

Концерн *“Українська Преса”*, з одного боку, увівши в розбудову української преси принцип комерційної самоокупності (зважаючи на потреби читачів, приваблюючи їх цінними додатками до своїх видань і заохочувальними подарунками), а з другого, завжди орієнтуючись на плекання культурних цінностей і служіння суспільним потребам, вдалося досягти досить високих накладів. У складних суспільно-політичних обставинах того часу концерн *“Українська Преса”* *“зробився... позицією загально-українського значіння”*, співробітники концерну доклали всіх зусиль, аби *“піддержувати духа в широких народніх масах, поглиблювати культ до національної традиції, підсилювати гін до організованости на всіх царинах життя”* [3, с.156].

1931 р. видавництво почало видавати у Львові ілюстрований журнал для дітей *“Дзвіночок”*, який до 1939 р. *“виходить кожного місяця новими, гарними, цікавими і поучаючими книжко-*

чками” (1931, ч.1). Відповідальним редактором журналу став І. Тиктор, редактором Ю. Шкрумеляк. Ілюстрував місячник і додатки Е. Козак. 1937 р. при редакції “Дзвіночка” виходить “Бібліотека для молоді “Ранок”, редактором якої був В. Калина. Видання бібліотеки об’єднує їх яскраво виражений популяризаторський характер. Вони знайомили українських дітей з основами медичних знань, вчили вживати профілактичні заходи, остерігатися інфекцій, пропагували заняття спортом (видання “Вороги здоровля: (Заразливі дитячі хвороби)” Р. Осінчука, “В здоровому тілі, здорова душа: (спорт на селі)” Е. Жарського). Публікувалися книжечки пізнавального характеру з гуманітарних (історія, література), природничих (географія, біологія) наук: “Княжий Галич” М. Голубця, “Лемківська слава: Оповідання з часів татарських навал” Ф. Коковського, “Отрок князя Романа (історичне оповідання)” А. Лотоцького, “Золоті Ворота: Поема” Я. Вільшенка, “Пізнай свій рідний край: Опис мандрівки по Карпатах” М. Заклинського. Заслужують на увагу видання, що знайомили юних читачів з новітніми здобутками тогочасної техніки і технології: “Повітря говорить: Оповідання про найновіші винаходи, радіо й телевізю” Е. Жарського, “Учімося фотографувати: Короткий курс практичної фотографії” С. Щурата. Важливе місце посідали і книги національного характеру: співаник “Хлопці ж бо то, хлопці, як соколи!”, “Сценічні образки для молоді” Р. Леонтовича.

“Дзвіночок” орієнтувався на передплату як на основне джерело фінансування видання. Відтак співробітники журналу докладали чималих зусиль для того, аби залучати шораз більшу читацьку аудиторію. Видання мало невисоку ціну (лише 20 грошів за окреме число), а в передплаті коштувало ще дешевше. Як зазначає видавець у першому числі журналу, зроблено це для того, “щоби “Дзвіночок” могли читати всі діти, навіть найубожших родичів, та щоби могли набиратися з нього освіти і знання на користь собі і на потіху родичам” (1931, ч.1) Уже другий номер видання розсилався не лише передплатникам, а ще й на нові адреси, як “оказовий”: “Просимо тих, що дістануть оказове число, зараз залученим чеком вислати передплату (на цілий рік лише 2 золоті!). Хто не думає передплачувати “Дзвіночок”, нехай передасть оказове число комусь другому, щоби передплатив, а як і то ні, то нехай чеком вишле бодай 25 грошів за це оказове число й пересилку” (1931, ч.2). Надалі висилався уже не журнал, а чек-замовлення на видання чи його передплату, оплативши який, мо-

жна було стати новим читачем місячника. Усі передплатники журналу отримали у 1937 р. першу книжечку бібліотеки “Ранок”, гроші за яку, а за бажанням і за передплату річного випуску бібліотеки, вони повинні були переказати долученим чеком

Починаючи з 1932 р., поміж передплатниками журналу, аби заохотити їх і надалі передплачувати видання, розігрувалися заохочувальні призи – цікаві україномовні книжечки. Адміністрація часопису, “щоби “Дзвіночок” якнайкраще розходився” (1932, ч.2), на сторінках видання щораз друкувала звернення до своїх постійних читачів, закликаючи кожного приднати “Дзвіночку” хоч би одного нового передплатника: “Ти є свідомо українська дитина, бо пильно читаєш “Дзвіночок” та вчини ще одно добре діло: запізнай з “Дзвіночком” бодай одного такого товариша або товаришку, що ще дотепер “Дзвіночка” не знає” (1933, ч.16). Журнал систематично видруковував прізвища тих, хто долучив до купівлі журналу нового споживача. Окрім того, часопис закликав до того, “аби заможні родичі передплатили “Дзвіночок” для вбогих дітей” (1933, ч.17).

Приваблювали діток ще й цінними безплатними додатками. Так було видано “Календарець на 1938 р.” та “Безплатний Додаток до “Дзвіночка” числа 47 за вересень 1935 року”.

М. Струтинський зазначає: “Поява видань в-цтва “Українська Преса” вплинула на об’єм, ціну й фактуру галицько-української преси та на методи поширювання преси і книжки (шукати консумента, а не чекати на нього на зразок алтикаря!)” [3, с.157]. “Дзвіночок” досить швидко здобув популярність серед української дітвори, про що свідчать вдячні дописи читачів-передплатників не лише з Галичини, а й емігрантів з Аргентини, Австралії, Америки (“Наші читачі за морем”, “Дитячі пописи”).

Впроваджуючи принцип комерціалізації пресовидання (видання–товар), “Дзвіночок” завжди орієнтувався на формування культурних інтересів і політичних орієнтирів читачів (видання–зміст). Як і будь-яке інше видання, журнал можна розглядати як важливий чинник формування людської особистості, особливо дитячої категорії споживачів. Так, часопис високо оцінював роль українського товариства “Рідна школа”. Засноване у Львові 1881 р. як “Руське Товариство Педагогічне” (з 1912 р. “Українське Педагогічне Товариство”, з 1926 р. “Рідна школа”), воно своїм завданням бачило: “Добути наші школи з рук чужих і боронити наші школи і їх учителів від усяких кривд” [2, с. 1598]. Про зна-

чення освітньо-виховної роботи “Рідної школи” друкували й інші видавничі проекти І. Тиктора: журнал “Наш Лемко” (1934–1939), щоденник “Новий Час” (1923–1939) та ін. Після основної дискусії в лоні видавництва щодо поширення жертвовності на цілі “Рідної школи” у 1936 р. на сторінках “Нового Часу” пройшла акція “1 грош “Рідній Школі”. У дописах “Дзвіночка” повідомляється про коляду українських дітей для потреб “Рідної школи”, розповідається про нові книги товариства. Обґрунтовуючи потребу по-жертв на розвій товариства, “Дзвіночок” зазначає: “Се Товариство закладає українські приватні школи, де вчаться українські діти, по українськи. Таких рідних шкіл нам треба багато бо по багатьох селах нема чисто-українських шкіл а треба, щоби були всюди” (1931, ч.1).

У 1933 р. “Дзвіночок” проводить акцію громадянського характеру – “Даруйте книжку вбогим ровесникам” (організовану товариством “Просвіта”), закликаючи дітей, аби вони відсилали вже прочитані книжки до товариства, а відтак їх роздадуть дітям на Лемківщині та Бойківщині.

Матеріали, що публікувалися в журналі, були написані вишуканою, довершеною українською мовою, сприяли розвитку мовної свідомості дитини, формували її мовленнєву поведінку. І якщо мова перших номерів журналу (ч. 1 – ч. 24) була насичена діалектизмами (читаємо: *людий, дітий* (а не *людей, дітей*), *хлопцєви, школярєви* (а не *хлопцеві, школярєві*), *кождий* (а не *кожний*), *милійший* (а не *миліший*) і т.д.), то з 1933 р. журнал переходить “ступнево” на новий правопис, друкуючи “свої речі в чистій письменницькій (літературній) мові, без місцевих домішок”. Як зазначають редактори, “дотепер “Дзвіночок” допускав і дещо з старого правопису а також деякі слова й звороти з місцевої, головно галицької, говірки”, то відтепер редакція просить читачів “пильно помічувати наш правопис і мову та й собі старатися так писати” (1933, ч. 25).

Одним з основних завдань журналу було піклування про національно-патріотичне виховання українських дітей. Про послідовну реалізацію цього завдання свідчать постійні тематичні напрямки журналу: матеріали науково-популярного спрямування історичної тематики (“*Про князя Святослава*” (1932, ч.4), “*Про місто Київ*” (1932, ч.6), “*Про мудрого князенка Ярослава*” (1932, ч. 13), “*Це й буде українська земля!*” А. Лотоцького (1937, ч.64), “*Третій Універсал Центральної Ради*” (1938, ч.64) та ін.), при-

родничої тематики (“Звір Жирафа” (1931, ч.1), “Що то є сніг?” (1931, ч.2), “Василько має коня вороного” (1931, ч.2), “Білі вгдмеді” (1931, ч.2), “Що в зимі зелене” (1932, ч.3), “Князь над звірами” (1932, ч.5), “Розмова хрущика з жабою” (1932, ч.8), “Розмова гарбуза з капустою і з бараболею” (1932, ч.11) та ін.), віршики, пісні патріотичного, історичного характеру, фрагменти з україномовних художніх творів (“Я дитина українська” Ю. Шкрумеляка (1932, ч. 3), “Хто ти є” Б. Федчука (1932, ч.6), “Поклін поляглим (Присвячую героям, що згинули під Крутами)” С. Федуса (1932, ч. 8), “Слово Української Дитини” Ю. Шкрумеляка (1932, ч.9 - 10), “Українець” М. Гуляра (1933, ч.21 – 22), “Стрільці в Карпатах” (1937, ч.64) та ін.), уривки з біографії вітчизняних авторів (“Про життя Тараса Шевченка” (1932,ч.5), “В дяківській школі (З життя Тараса Шевченка)” (1932,ч.5), “Свято письменника” (Про 60-річчя Б. Лепкого) (1932. ч.13), “В гостях у письменниці” (О. Кобилянської) (1934, ч.32), “Найбільший Син України” (В. Жуковецька про Т. Шевченка) (1937, ч. 64) та ін.) і т.д.

Вплив текстової інформації підсилювався окремими складниками ілюстративного матеріалу, чи радше їх фольклорною тематичною спрямованістю (залучення орнаментів, візерунків, малюнків з українського життя, побуту і т. д.).

“Дзвіночок”, що був чітко зорієнтований на потреби своєї читачької аудиторії, став впливовим популяризаційним джерелом для безперервної самоосвіти. “Крім школи. – зазначають редактори. – є для кожної української дитини куди важнішою справою домашнє виховання. Одиною поміччю в цьому ділі є для всіх незалежний, національний часопис “Дзвіночок” (1938, ч.86). Упродовж усіх років функціонування журнал публікував підбірки повчальних матеріалів для дітей: сповідання-історії під загальною назвою “Як Никола Барвінок вчився розуму” (1931–1935), “Не бавтеся сірниками” (1931, ч.2; 1932, ч.4), “Як мала Ксеня варила обід і господарила без мами” (1934, ч.38), “Про шо кожна українська дитина повинна пам’ятати” (1937–1938), “На вулиці” (1938, ч.74) та ін.

Таким чином, поява видань концерну “Українська Преса” мала надзвичайно важливе значення: адже у важких умовах національного лихоліття вони виховували “масового консумента українського друкованого слова”, давали йому “здорову духову страву” [3, с. 157]. Діяльність цього потужного видавничого осе-

редку ще чекає своїх дослідників, аби, переосмисливши попередній досвід, творчо використати все раціональне та придатне для сьогодення.

1. Гнапок В. Десятилітє українсько-руської Видавничої Спілки у Львові // ЛНВ. 1910. Р. 13. Т. 49. Кн. 2. 2. Енциклопедія українознавства. Т. 7. Буенос Айрес, 1959. 3. Струтинський М. Вчора і нині української преси в Галичині // Альманах нового часу (Календар для всіх) 1938. Львів, 1937.